

Natalia PROCOP

Doctor în studiul artelor și culturologie, artist plastic, cercetător științific cordonator, Institutul de Cercetare și Inovare al Universității de Stat din Moldova, proiectul științific 20.80009.0807.19 Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii; membru al Secției Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei. Domenii de preocupare: arta decorativă, pictură, design vestimentar. Cărți publicate: *Batik-ul din Moldova*, Chișinău: Balacron, 2017; N. Procop, V. Negru, L. Sirbu, M. Cercașin, *Terminologie vestimentară. Dicționarul ilustrat român-englez*, Chișinău: Gunivas, 2019.

CHIȘINĂUL LUI ALEXANDRU BERNARDAZZI ÎN PICTURĂ: SEMNELE TIMPULUI

Alexandru Bernardazzi poate fi considerat unul dintre cei mai reprezentativi arhitecți ai Chișinăului, întrucât a contribuit, ca nimeni altul, la edificarea lui, înzestrându-l cu veritabile opere de artă. Primăria (Duma orașenească), Biserica „Sfânta Teodora de la Sihla”, Biserica greacă „Sfântul Pantelimon”, Muzeul Național de Artă al Moldovei (Gimnaziul pentru fete), Gara, Turnul de apă, Casa Râșcanu-Derojinski, gardul de fontă din Parcul Ștefan cel Mare ș.a. constituie moștenirea acestui artist cu profil monumental.

În acest material ne-am propus să punctăm câteva modificări suportate de-a lungul anilor de clădirile edificate de ilustrul arhitect, așa cum au fost acestea surprinse în lucrările artiștilor plastici care au reprezentat Chișinăul în diferite perioade temporale.

Peisajul este unul dintre genurile artelor plastice pe larg răspândite în creația artiștilor și care în perioada sovietică, la fel ca și cele-

lalte, a fost restricționat de ideologie, în mod special atunci când era vizată partea istorică a orașului [3, p. 114].

Fiind importante pentru aspectul capitalei, monumentele arhitectonice realizate după proiectele lui Bernardazzi se regăsesc în numeroase creații ale plasticienilor care și-au desfășurat activitatea în diferite perioade și au abordat tehnici și stiluri diferite. Aceștia sunt: Vasile Blinov, Alexei Vasiliev, Vitalie Tiseev, Gheorghe Munteanu, Arcadie Antoseac, Ludmila Țonceva, Tudor Botin, Valentina Brâncoveanu, Nina Șibaeva, Ghenadie Șonțu, Vitalie Grisciuc ș.a. Autorii surprind specificul timpului, lucrările lor reflectă ajustările arhitecturale la rigorile vremii.

Artera principală a orașului Chișinău, bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, a fost subiectul numeroaselor picturi. Intersecția străzii Vlaicu Pârcălab, cu edificiul Primăriei municipiului Chișinău și Sala cu Orgă (Banca

Ana Baranovici, *Chișinău, anul 1944*, 1985, ulei, pânză, 1000×1220 mm [1].

de Stat), s-a dovedit a fi un subiect privilegiat, reprezentată de artiștii plastici Eugenia Gamburd, Arcadie Antoseac, Gheorghe Munteanu, Gheorghe Jalbă, Ghenadie Șonțu ș.a.

Pictorița Eugenia Gamburd a fost preocupată de schimbarea aspectului orașului, pictând seriile „Reconstrucția Chișinăului” și „Chișinăul în construcție” [2, p. 279]. Data-tă cu anul 1945, lucrarea „Ruinele orașului” (guașă, pânză, carton, 38×28,5 cm) reprezintă primăria de un alb imaculat, culoare ce oferă grandoare și importanță edificiului iluminat de un soare puternic. Fiind distrusă parțial în urma războiului, clădirea se află în reconstrucție și este înconjurată de schele. Pentru contrast, autoarea ne prezintă Banca de Stat de nuanță gri, clădire care a rezistat războiului. Toate cele trei sculpturi de pe frontoanele edificiului au rămas intacte. Dinamica compoziției este întreținută și de automobilele de pe strada principală cu pietonii traversând. Predominarea nuanțelor deschise de bej și gri

acordă vivacitate și optimism urbei. Este evident că Eugenia Gamburd este preocupată de principiile compoziționale complexe, de problema umbrei și a luminii, a perspectivei etc.

Și Grigore Fiurer a reprezentat artera principală a municipiului în lucrarea sa „Chișinăul postbelic”, 1946 (ulei, pânză, 67×102 cm). Observăm același oraș ca la Eugenia Gamburd, care, pe de o parte, se află în reconstrucție, iar pe de altă parte, își păstrează tradițiile. Trăsătura ce caracterizează ambele tablouri este încrederea în ziua de mâine, fapt sugerat de dinamica implicită a ideii de reconstrucție.

Mai târziu, subiectul a fost abordat de Ana Baranovici în lucrarea „Chișinău, anul 1944”, 1985 (ulei, pânză, 100×122 cm). Spre deosebire de Gr. Fiurer, artista utilizează gama caldă de ocru-auriu, punând accent pe distrugeri care ocupă prim-planul. În același timp, edificiile din planul doi, rămase intacte, au rolul de a sugera speranța acestui oraș. Printre acestea vedem case cu două nivele și Banca

Ghenadie Șonțu, *Duma orășenească*, 2009, ulei, pânză, 600×700 mm [4].

de Stat cu sculptura de pe fațada principală a frontonului. Deși au reprezentat orașul distrus, E. Gamburd, Gr. Fiurer și A. Baranovici au dorit să creeze o atmosferă de optimism și de încredere în forța de reabilitare a poporului.

O cu totul altă abordare are Gheorghe Munteanu care reprezintă, în lucrarea sa „Centrul capitalei după ploaie”, 2011 (ulei, pânză, 100×200 cm), o imagine a Chișinăului dinamic, cu numeroși pietoni, transport public în mișcare pe artera principală. Examinând atent arhitectura reprezentată, vedem că aceasta a suportat modificări, precum lipsa sculpturilor de pe frontoanele Sălii cu Orgă.

În pictura graficianului Arcadie Antoseac, Chișinăul capătă o dispoziție lirică. Artistul dedică arhitecturii Chișinăului numeroase tablouri, având o abordare compozițională unică. Dacă majoritatea artiștilor plastici prezintă edificiile statului în toată grandoarea sa, atunci plasticianul A. Antoseac își propune compoziții conceptuale cu reprezentări ale unor detalii. De exemplu, lucrarea „Clădirea Primăriei” captează poarta de intrare în Primărie, cu leii Sălii cu Orgă în prim-plan. Se creează impresia

că aceștia stau de strajă în fața porților. O altă lucrare „Siluetele orașului” reprezintă un înger zburând deasupra intrării. Astfel că în ambele tablouri găsim un personaj simbolic care are semnificație de ocrotitor al municipiului. Autorul operează iscusit cu toate elementele de limbaj plastic (linia, forma, culoarea etc.), pledând pentru compoziții deschise. Dacă în „Clădirea Primăriei” predomină tonalitățile deschise de alb, auriu, în acord cu versurile imnului Chișinăului „orașul alb din piatră”, atunci în celălalt tablou găsim contraste cromatice: ocru-auriu, albastru și alb-gri.

Plasticianul Ghenadie Șonțu a realizat o serie de picturi ale celor mai importante clădiri ale Chișinăului vechi în baza vederilor rămase din trecut. În lucrarea „Duma orășenească”, 2009 (ulei, pânză, 60×70 cm), artistul reproduce arhitectura primăriei de până la bombardament. Astfel că, în partea superioară a fațadei, distingem elemente care nu se regăsesc după reconstrucție, și anume cele două turnulețe și balustradele cu elemente sculpturale a balconului-tribună. Autorul a reușit să mențină atmosfera de altădată și prin

Victor Crețu, *Chișinău. Orașul vechi*, 2015,
ulei, pânză, 300×240 mm.

Valentina Brâncoveanu, *Colț de Stradă Vlaicu Pârcălab*, ulei, pânză, 655×400 mm.

prezența trăsurilor cu cai, a drumului pavat, a pietonilor în costume de epocă etc.

Valentina Brâncoveanu reprezintă, în anul 2000, în pictura sa „Colț de Stradă Vlaicu Pârcălab” (ulei, pânză, 65,5×40 cm), sculptura de pe frontonul Sălii cu Orgă. Fiind, de regulă, preocupată în creația sa de alei, a pictat în plein-air în toamnă trotuarul străzii Ștefan cel Mare și Sfânt din fața edificiului cultural. Stilul impresionist cu lumini și umbre îi permite să creeze o atmosferă optimistă și solară ce domină întreaga compoziție.

Artistul plastic Victor Crețu a pictat, ca și V. Brâncoveanu, o porțiune a străzii Ștefan cel Mare și Sfânt cu deschidere spre Sala cu Orgă și Primăria municipiului Chișinău în lucrarea „Chișinău. Orașul vechi”, 2015 (ulei, pânză, 30×24 cm). La el predomină impresia unui oraș însoțit, cu cerul senin în plină toamnă. În lucrările acestor artiști plastici putem încă să contemplăm copacii și brazi din

preajma Sălii cu Orgă. Zona „tristă” de astăzi e mai puțin atrăgătoare pentru artiștii plastici.

Clădirea-simbol al municipiului – Muzeul de istorie a orașului Chișinău sau Turnul de apă, la aspectul căruia a contribuit și arhitectul Al. Bernardazzi, a fost subiect de studiu al artiștilor plastici Alexei Vasiliev, Valentina Brâncoveanu, Gheorghe Munteanu, Mark Verlan ș.a. Pictorul Alexei Vasiliev a reprezentat turnul în două lucrări „Ultimele raze. Chișinău”, 1945 (ulei, pânză, 48×57 cm) și „Împrejurimile Chișinăului”, 1945 (ulei, pânză, 35×43 cm). În ambele picturi avem posibilitatea să contemplăm un Chișinău vechi cu vii și livezi, cu multă verdețură și edificii haotic amplasate. Lucrările lui realizate în stil academic se disting prin atmosfera de liniște a unei zile de toamnă sau de vară, autorul reușind să redea cu iscusință planurile cu colinele din depărtare. În cazul picturilor lui A. Vasiliev, Turnul cu apă apare printre case, brazi și copaci,

Gheorghe Munteanu, *Turnul de apă*, 2008, ulei, pânză, 1300×780 mm.

amintind mai mult o zonă rurală, fără drumuri pavate sau alte elemente urbane moderne.

Cu totul alte împrejurimi au reprezentat plasticienii care au abordat subiectul în perioada anilor 2000. În lucrarea sa „Turnul de apă”, 2005 (ulei, pânză, 47,5×80 cm), pictorița Valentina Brâncoveanu preferă o compoziție pe verticală. Predominarea nuanțelor de gri și predilecția artistei pentru tema unei zile posomorâte sunt inspirate, după toate probabilitățile, de dispoziția din timpul în care clădirea muzeului era închisă pentru restaurare. Ca și în majoritatea tablourilor în care artista pictază străzi, aici sunt prezenți oamenii care dau viață urbei.

Gheorghe Munteanu a pictat „Turnul de apă”, 2008 (ulei, pânză, 130×78 cm) din partea carosabilă a străzii Mateevici. Artistul numește monumentul istoric „Turnul focului”, deoarece acesta a servit și în calitate de turn al pompierilor. Anume în scopul accentuării

utilității pe care o avea clădirea în trecut, pictorul a redat cerul în nuanțe de galben-oranj. Pentru a surprinde grandoea edificiului, autorul a predominat compoziția cu registrul vertical. Ceea ce deosebește peisajul urban al lui Gh. Munteanu de al altor artiști plastici care au pictat Chișinăul în perioada de independență este monumentalismul, specific și altor lucrări ale pictorului.

O abordare simbolică are și Mark Verlan în pictura „Turnul de apă al lui Bernardazzi”, 2015, care face parte din seria de lucrări ale orașelor sub apă (Moscova, New York). Inspirat din mitologia greacă, pictorul conferă apei semnificațiile metamorfozei. Pentru a pune în discuție numeroasele metamorfoze prin care a trecut orașul era suficient să reprezinte turnul, întrucât acesta este un simbol al Chișinăului. Nu e singura lui lucrare în care a fost preocupat de reformele provocate de politicienii diferitor regimuri. Artistul a redat istoria urbei

prin prisma unui singur edificiu. Ultimul nivel, nescufundat sub apă, dar și luminile unui geam de la parter și a farurilor mașinii vorbesc de putere și rezistență. Fiind cunoscut ca un nonconformist, artistul nu ne surprinde prin faptul că a panotat pictura în rama din lemn a unui geam vechi. Lucrările lui Mark Verlan se disting prin profunzimea mesajelor sale.

Numele lui Alexandru Bernardazzi este legat și de edificarea lăcașelor de cult din Chișinău, cum ar fi Biserica greacă „Sfântul Pantelimon”, Biserica „Sfânta Teodora de la Sihla”. Ghenadie Șonțu reprezintă frontal, în atmosferă de epocă, „Biserica Sfântul Pantelimon din Chișinău”, 2009 (ulei, pânză, 25×35 cm). Centrul compozițional îl ocupă biserica, care prin grandoarea sa pare a domina întreaga stradă. La fel ca în celelalte tablouri, Gh. Șonțu ține să ancoreze orașul în epocă reprezentându-i oamenii în haine respective.

Tânărul artist plastic Dmitri Șibaev a reprezentat, în lucrarea „Trepte și stâlpi I”, 2020 (ulei, pânză, 130×100 cm), scările bisericii „Sfânta Teodora de la Sihla”. Compoziția este dominată de dinamica traiectoriei scărilor și de grandoarea și statica pilonilor. Este o pictură complexă cu planuri bine redată și elemente bine precizate compozițional. Prin scăările crăpate și pilaștrii deteriorați, autorul sugerează îndelunga lor frecventare de către numeroșii enoriași ai lăcașului.

Ilustrul arhitect Al. Bernardazzi a lăsat Chișinăului opere de artă, unele dintre care rămân și până azi izvor nesecat de inspirație pentru artiști plastici. Pe parcursul istoriei sale Chișinăul a fost înveșnicit în diverse ipostaze ale dezvoltării urbanistice: oraș cu o bogată arhitectură distrusă după bombardament în lucrările plasticienilor E. Gamburd, Gr. Fiu-

Dmitri Șibaev, *Trepte și stâlpi I*, 2020, ulei, pânză, 1300×1000 mm.

rer și A. Baranovici; oraș verde apropiindu-se de atmosfera zonei rurale, prezent în picturile lui A. Vasiliev; urbă cu o viață intensă pe care o regăsim la Gh. Munteanu, V. Brâncoveanu, V. Crețu ș.a. Aceste picturi, ce evocă arhitectura municipiului, reprezintă mărturii care va rămâne ca patrimoniu spiritual următoarelor generații.

Referințe bibliografice:

1. Fondul plastic MNAM, Secția Pictură.
2. Procop, N. *Ansamblul Catedralei Mitropolitane din Chișinău în pictură*. În: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului*, Seria 22, Vol. 4, 2020, p. 278-284.
3. Toma, L. *Peisajul urban în pictura Moldovei din sec. XX – înc. sec. XXI*. În: *Arta*. Seria Arte Vizuale, nr. 1, 2017, p. 113-119.
4. <https://www ghenadiesontu.com/landscapes> (vizitat la 24.09.2020).

Chișinăul lui Alexandru Bernardazzi în pictură: semnele timpului

Rezumat. De-a lungul existenței sale, Chișinăul a fost înveșnicit în tablourile artiștilor plastici. Este incontestabilă contribuția acestora la redescoperirea imaginilor orașului din diferite perioade. O preocupare aparte în tematica abordată de plasticieni constituie monumentele de arhitectură proiectate de marele arhitect Alexandru Bernardazzi precum Primăria, Biserica „Sfânta Teodora de la Sihla”, Biserica greacă „Sfântul Pantelimon”, Gimnaziul pentru fete, Gara, Turnul de apă, Casa Râșcanu-Derjinski, gardul de fontă din Parcul Ștefan cel Mare ș.a. Artiștii plastici Eugenia Gamburd, Grigore Fiurer, Alexei Vasiliev, Ana Baranovici, Gheorghe Munteanu, Arcadie Antoseac, Valentina Brâncoveanu ș.a. au reprezentat Chișinăul vechi cu vii și livezi, cu multă verdeață și edificii haotic amplasate, un oraș cu edificii distruse după bombardament, sau un oraș cu viață intensă. Astfel, autorii au surprins amprenta timpului asupra arhitecturii, suferind ajustări la rigorile vremii.

Cuvinte cheie: Chișinău, peisaj urban, pictură, compoziție, Primăria municipiului Chișinău.

Chisinau of Alexandru Bernardazzi in painting: sings of the time

Abstract. Chișinau, throughout its existence, has been immortalized in the paintings of artists; their contribution to the rediscovery of the city's images from different periods is indisputable. A special concern in the subject approached by the plastic artists are the architectural monuments designed by the great architect Alexandru Bernardazzi, such as the City Hall, the Church "Saint Theodora of Sihla", the Church Greek "Saint Pantelimon", the Gymnasium for girls, the Railway Station, the Water Tower, the Râșcanu-Derjinski House, the cast iron fence from Ștefan cel Mare Park, etc. Visual artists – Eugenia Gamburd, Grigore Fiurer, Alexei Vasiliev, Ana Baranovici, Gheorghe Munteanu, Arcadie Antoseac, Valentina Brâncoveanu, and others – have represented the old Chișinau with vineyards and orchards, with lots of greenery and chaotically located buildings, a city with an urban plan, with buildings destroyed after the bombing, or a city with intense life. Thus, the authors leave the imprint of the time, the architecture undergoing adjustments to the rigors of the time.

Keywords: Chișinău, urban landscape, painting, composition, Chisinau City Hall.